

NENÍ

MARIUSZ SZCZYGIEL

This book has been published with the support of the © POLAND Translation Program

Copyright © by Mariusz Szczygiel, 2018

Translation © Helena Stachová, 2019

Photography © Tomki Němec, 2019

Typography © Michal Puhač, 2019

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické)

Z polského originálu *Nie ma* přeložila Helena Stachová

Redakce Jaroslava Jiskrová

Fotografie Tomki Němec

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač

Vydala v roce 2019 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, Praha 5,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

a Jaroslava Jiskrová – Máj, Štichova 25, Praha 4, jiskrovajaroslava@gmail.com

Dokořán

ISBN 978-80-7363-972-3 (pdf)

ISBN 978-80-7363-973-0 (epub)

ISBN 978-80-7363-974-7 (mobi)

(pdf – 1032. publikace, 313. elektronická

epub – 1033. publikace, 314. elektronická

mobi – 1034. publikace, 315. elektronická)

Jaroslava Jiskrová – Máj

ISBN 978-80-7574-006-9 (pdf)

ISBN 978-80-7574-007-6 (epub)

ISBN 978-80-7574-008-3 (mobi)

(pdf – 108. publikace, 54. elektronická

epub – 109. publikace, 55. elektronická

mobi – 110. publikace, 56. elektronická)

NENÍ

MARIUSZ SZCZYGIEŁ

Nakladatelství Dokořán
Jaroslava Jiskrová – Máj

OBSAH

Věnování	7
Čtení stěn	9
Jerzy Szczygieł v Praze	38
Ewina bilance	45
Klobouk pro svět	69
Správná rubrika	72
Vyřazování	73
Jakýs tajný škůdce	76
Řeka	116
Kompot před koncem světa	127
Dopis po konci světa	140
Voják	144
Pustily barvy	147
Mnoho chlapeckých scén	156
Třicátá noc	177
Malá skica o NENÍ Ediho Hily	181
Hvězda mezi vilami	187
Výbuch bomby času	221
Důsledky poznámek o NENÍ pánů Zeiského a Vargy	232
Přivlastňování	235
Procházka s Jackem	238
Roztomilý a poslušný	240
Život po životě mé reportáže	263
Mšice	272
Zápisky z hovoru u limonády	275
Nejkratší přednáška Hanny Krallové o NENÍ	278
Reportáž	279
Věci se prostě stávají	280
Poslední slovo	291
Literatura	292
Poděkování	295

V této knize není nic vymyšlené. Kdybych si vymýšlel, byla by daleko zajímavější.

Autor

VĚNOVÁNÍ

Od doby, kdy jsem v roce 2006 – bohužel s několikaletými pauzami – začal sbírat materiál pro tuto knihu, zemřelo mnoho osob, které mi byly blízké. Většině z nich jsem vyprávěl o své práci na *Není*. Některým jsem o tom neřekl, ale všem jsem chtěl knihu darovat, až vyjde.

Právě těm knihu *Není* věnuji.

Jsou to:

Elżbieta Bednarkiewicz

Maciej Firlej

Viola Fischerová

Krystyna Goldbergowa

Joanna Hornik-Grabowiecka

Kora

Lidia Ostałowska

Iwona Ostapkowicz

Gayga

Tomasz Stańko

Leonard Talmont

Teresa Torańska

Zprávy přicházejí nezávaný a je jich víc a víc. Rády se objevují po e-mailu nebo messengeru. Čím jsem starší, tím jsou početnější.

Zemřel/Zemřela

Když takovou zprávu dostanu, říkám si: bude u mě bydlet další člověk.

Napsal jsem sestřenici zmíněné Iwony Ostapkowicz: „Pamatuji se, jak jsme ji s mým přítelem pozvali na večeři. Oba už nežijí... Chtěl bych vědět, jestli se jejich vědomí někde vznáší. Ale obávám se, že vědomí zhasne, jakmile je už nemůže oživovat chemie mozku. Mohou žít jen v naší paměti – a budou žít. Iwona také bude bydlet u mne.“

Zprávy přicházejí nezávaný a je jich víc a víc. Rády se objevují po e-mailu nebo messengeru. Čím jsem starší, tím jsou početnější. Tak tomu bude až do chvíle, kdy už žádnou zprávu nedostanu.

Pak budu bydlet u někoho z vás.

ČTENÍ STĚN

1.

Ve vagoně nebyl skoro nikdo, to mi nebylo příjemné. Byl to podobný pocit jako lítost, když člověk zjistí, že ten večer není v televizi nic.

Metro je v každé zemi jevištěm i hledištěm současně. Mám rád rychlou změnu obsazení. Mám rád pocit, že týž herec nikdy nebude hrát dvakrát. Leda náhodou, ale je malá šance, že by si toho někdo všiml. Obsazení je totiž v té hře tak početné a jeviště tak veliké, že těžko zaznamenáme, že by táž osoba přišla podruhé. Nikdo nehraje hlavní roli, žádný režisér nevnučuje svůj vkus. Je to nejdemokratičtější divadlo světa, protože jedině divák rozhoduje, na koho se dívá. Žádný rozhovor nelze vyslechnout do konce. Divákovi je souzeno sledovat nekonečné divadlo, v němž nezazní celá věta od velkého písmena po tečku na konci. Pointy vyzní málokdy. „Rusáci už skupili celý Karlovy Vary, dovedete si to představit, paní?“ „Já si dávám velkej pozor,“ odpovídá paní. Příchod nových herců nás bohužel donutí smířit se s tím, že dialog uvadl. Můžeme si myslet, že pointa byla právě tohle. Co měla znamenat? Jak ji interpretovat? Ten úkol musíme vyřešit, než dojedeme do další stanice a k novému dějství.

V metru mívám pocit, že mám co dělat s literárním materiálem náročným jako avantgardní próza, dramatik probudí mé očekávání, ale nenaplní je. Nejčastěji bývá vagon divadlem pantomimy, ne dramatu. Účinkující mají němé role, nabízejí mi jen řeč svých

těl. Předvádějí úsilí o to, jak se udržet na pohyblivém, nestabilním jevišti. Pohled na práci jejich svalů, aby neupadli a nepoložili roli – to může být velký požitek. Ale největším zadostiučiněním je pozorovat ty, co sedí. Pokud je stojící herec krásný ve svém usilování, pak je sedící herec krásný ve svém neusilování. Tím skýtá velmi osobní portrét. Sedící herec jako by ztrácel pocit, že stále ještě hraje. Už nevtahuje břicho. Je-li to žena, nevytáhne obličejové svaly. Je-li to muž, nedrží hlavu vztyčenou, aby co nejméně lidí vidělo bílý plátek kůže v jeho vlasech. Sedící herec bez jevištního partnera je odkázán sám na sebe, čiší z něho bezradnost. Ta bezradnost se kumuluje ve faldech jeho pokožky, které je dobře vidět nad jeho hýžděmi, pokud sedí tak, abychom ho mohli pozorovat ze strany. V téhle situaci se s faldy nedá nic dělat. Je to obraz ochablosti jeho vůle a v divákovi jako já budí soucit. A když ještě k tomu přimhouří herec oči, i kdyby se nevímjak snažil od obecnstva izolovat přehradou svých očních víček, může to obecnstvo brát jinak. A teď ho máme! Jsou diváci, kteří právě na takovou chvíli čekají. Jako by tušili, že mezi stanicí Můstek a Malostranská začne herec vypouštět na svobodu svého ducha, který před našima očima vylétne z tunelu metra. Mhouřit oči na veřejnosti je téměř intimní záležitost. Výraz tváře se změní a mám dojem, že se každý herec, i ten, co hraje padoucha, stává se zavřenýma očima zosobněnou mírností a laskavostí.

Ale to se možná zdá jen mně, protože bych rád viděl všechny lidi se zavřenýma očima. Mám nepřekonatelný dojem, že to dává pocit moci. Ten, kdo se dívá, má nadvládu nad tím, kdo se nedívá. Anebo snad herec se zavřenýma očima čeká, co mu divák udělá? Je připraven na všechno?! Na polibky od neznámých lidí i na pár facek?

2.

Vůz nebyl plně obsazený. Dvojice studentů seděla příliš daleko ode mne, než abych se cítil jako v lóži. Ukázalo se, že chvíli nebudu mít co dělat s divadlem, ale přímo s literaturou. Na stěně vagonu jsem spatřil tabuli, takovou, na jaké se obvykle vylepují reklamy. Tenkrát jsem se učil česky, asi proto jsem se rád zkoušel, jestli rozumím celému textu. Začal jsem číst o tom, že za chvíli někdo vyjde ze stínu kaštanů.

*Za chvíli už nepůjdu ve stínu kaštanů
a ptačího zpěvu
ale po horké silnici
s kopce za zatáčkou
odkud se uvidím
jak hledím ve stínu kaštanů
na sebe jdoucí v klobouku
po černé silnici
odkud se vidím
jak si za zatáčkou
mizím navždycky
z očí*

Přečetl jsem báseň jednou, podruhé a potřetí, abych se ujistil, zda se pokaždé bude dít totéž. Když jsem četl „v klobouku“, cítil jsem nepříjemné pohlazení ve střevech, jako by je organismus dráždil vlastním elektrickým proudem.

Báseň byla ve vagoně metra vyvěšena v rámci akce *Poezie v metru* a byla podepsána jménem Viola Fischerová.

Než jsme dojeli do stanice Anděl, přečetl jsem ten text několikrát, už jsem ho asi uměl nazpaměť, ale přesto jsem si ho přepsal do zápisníku. Režisér najednou vpustil do vozu desítky

statistů, vrazila do mě nějaká žena. Tabuli s básní mi zakryl policista. „Stanice Smíchovské nádraží.“ Policista vystoupil. Já, sešit na kolenou a spokojený, že jsem si stačil zapsat skoro celou báseň, jsem si uvědomil, že žiju ve lži.

Jak snadné je lhát, když nechcete někomu způsobit bolest! Tato motivace samozřejmě činí lež neplatnou a v mých očích z ní dělá ušlechtilé gesto.

Co já se básníkům nalhal!

Básníci nám nedávají báseň k přečtení, básníci nám ji strkají pod nos a navíc se nestoudně ptají, jestli se nám líbila! Nikdy se neptají, jestli se nám nelíbila. Ale zkuste básníkovi říct: tvoje báseň na mě nějak nepůsobí. To je stejné, jako byste mu plivli do tváře.

Ale něco prostě říct musíte. Vymyslel jsem si tedy báječnou lež.

Víš, povídám, když chceš báseň správně prožít, musíš sladit svůj rytmus s jejím rytmem. Toho si kdysi všiml Kapuściński. A já se pořád častěji přistihuju při tom, že můj vnitřní rytmus vůbec nesouzní s žádnou poezií. Jako kdybych byl nakažený nějakým příšerným vulgárním rytmem zvnějšku, z ulice, z televize... Opravdu bude lepší, když neznectím tvou báseň svým čtením.

Moc dobře ti rozumím, říká básník, protože se také domnívá, že svět bez jeho básní je nesnesitelný.

Básníci jsou vlastně šťastni, když potkají někoho, kdo má stejné výhrady k reálnému světu jako oni.

Ta krásná lež mi umožňuje přežít styky s básníky, kteří bývají nenasytní a žraví. Myslím, že kdybych jejich báseň pochválil, schlamstli by mě a v tlamě by mi jazykem vrazili do krku ještě další báseň. Udávil by mě cizí talent.

Ale nyní, v pražském metru linky B, je všechno jinak. Žádný rytmus, žádný svět, žádné metro ani policajt nejsou překážkou, jakmile narazíš na

SPRÁVNOU BÁSEŇ.

Vrátil jsem se domů a začal jsem – což považuji za exaltaci, jde-li o osmatřicetiletého muže – tu báseň rozesílat známým ve svém neohrabaném překladu.

Druhý den jsem se jel do Městské knihovny podívat na heslo „Fischerová Viola“ (v roce 2004 jsem neměl telefon s internetem, v bytě, který jsem si na týden najal, nebylo dokonce ani připojení, a tak když jsem si potřeboval něco najít v síti, využíval jsem internetových kaváren; ale tentokrát jsem se rozhodl vyhledat jméno v pořádném katalogu knihovny).

„Fischerová Viola, narozena 1935 v Brně, česká básnířka a překladatelka.“

3.

První svazek veršů vydala, když jí bylo padesát sedm let.

Název: *Zádušní básně za Pavla Buksu.*

Napsané po sebevraždě jejího manžela.

Další svazek vyšel, když jí bylo padesát osm. Třetí – na její šedesáté narozeniny. Češi objevili zralou básnířku, rozjela se lavina literárních cen.

Knihovnice začala hledat časopis, ve kterém „toho nedávno bylo o paní Fischerové hodně“. Ale ve kterých novinách to bylo? Víte, když byla paní Fischerová mladičká, byl do ní zamilovaný Hrabal i Havel. Někde jsem četla, že jednou spolu šli Spálenou ulicí k výkupu starého papíru. Hrabal tam pracoval, znáte přece jeho *Příliš blučnou samotu*. A tak šli, Hrabal z jedné strany, Havel z druhé a ona uprostřed. Lízala zmrzlinu, chvíli dala líznout jednomu, chvíli druhému. Kdepak je ten časopis?...

4.

(Kdo by neznal *Příliš hlučnou samotu* o baliči starého papíru? V hydraulickém lisu presuje starý papír a knihy. Ale vyvoleným nabídne záchranu a bere si je domů. Zachrání ty, od kterých očekává, že se z nich dozví něco, co ještě neví o sobě samém.

Když zahlédne hřbet nějaké cenné knihy, uvažuje, jestli má dost sil, aby takovou knihu otevřel. Když uzná, že ano, zvedne ji a kniha se v jeho prstech chvěje jako svatební kytice nevěsty před oltářem.

Ale přestože ustavičně čte a hledá v knihách znamení, cítí, že se proti němu spikly a že se mu nedostane z nebe ani jednoho vnuknutí.)

5.

„Znáte Hrabalovu knihu *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet*? Ten název si vypůjčil z jedné básně paní Fischerové. Ale oba, Hrabal i Havel, ji přestali milovat, když se seznámila se svým prvním mužem, taky spisovatelem. Emigrovala s ním do Švýcarska a on se tam pak zabil.“

Mám xerokopii rozhovoru, který mi před čtrnácti lety knihovnice našla. Novinář se Violy ptá, co způsobilo, že po manželově sebevraždě začala psát.

„Rok poté, co ‚jsme se našli‘ s mým druhým manželem Josefem Jedličkou, jeli jsme autem na Pavlův hrob do Basileje. Najednou jsem měla pocit, že vidím před sklem auta strašně zřetelně Pavlovu tvář. Říkala jsem si: tady se někde rozbijeme a on je tu proto, aby nás odvedl. Ale nestalo se nic, a když jsme jeli zpátky, na cár papíru jsem si něco zapsala. Druhý den mi ten papírek vpadl do ruky a já držela v ruce první ze *Zádušných básní za Pavla Buksu* – ‚Dveře do našeho domu‘. Věděla jsem, že je to báseň-klíč.“

*Domovní dveře
vchod do otevřené rány
Schody se lesknou
Ani kapka krve
ani peříčko
Celý náš život
trval 16 let
a odehrál se ve třech pokojích*

„Zpočátku jsem si myslela, že se tak dozvím, jaký byl smysl Pavlovy smrti, a tím moje psaní skončí. Ale najednou začaly vy-
rážet výhonky veršů o něčem docela jiném. A tak to začalo.“

6.

Přestože byla zima, šel jsem z knihovny na poštu, abych se po-
díval do telefonního seznamu.

„Dobrý den... Ne, já nic nepotřebuji... Jen jsem vám chtěl říct,
že jsem si v metru přečetl vaši báseň... Nevím, co bych měl ještě
dodat... Ne, já jsem Polák. Prostě jsem si přečetl vaši báseň a udě-
lala na mě takový dojem, že jsem vám to musel říct.“

7.

„Vše, co nás obklopuje, vnímáme zpracované do pojmů, tedy
řeči – mluvené, psané nebo obrázkové.“

Tuto samozřejmost (ač pro mnohé, kteří se domnívají, že ja-
zyk je zrcadlem skutečnosti, to taková samozřejmost není) for-
muloval básník.

A dále napsal:

„Tím spíše nám to, co je minulostí, není dostupné jinak než ve dvojnásobném zpracování, jemuž to mozek podrobil kdysi a podrobuje i nyní. V jiné podobě minulost neexistuje. Kdo to chápe jinak, tvrdí prostě, že neobsáhnutelný kaleidoskop času je v každé čtvrtině vteřiny přítomen v jakémsi nadvědomí, které minulost, přítomnost i budoucnost vidí současně.“ Tento citát z Czesława Miłosze o mozku zpracovávané skutečnosti jsem měl podtržený už dávno. Čekal na svou chvíli. Hodí se do antologie textů o NENÍ.“

To znamená, že vždy jde jen o zmrzačenou zprávu naší paměti.

Violu Fischerovou jsem objevil v prosinci roku 2004. Předchozí část tohoto vyprávění – o tom, co jsem říkal do telefonu – jsem sepsal začátkem dubna 2018. Přesvědčen, téměř si jist, že právě takto vypadal náš rozhovor, když jsem stál v kabině na hlavní poště.

To bych odpřisáhl.

Ale když jsem si koncem dubna Violu vygoogloval, našel jsem na internetu publikované zápisky z jejího deníku z doby před čtrnácti lety, a tam psala:

„24. prosince 2004

Dopoledne volal nějaký muž, který se nepředstavil, a chtěl znát můj mail. Že má pro mne překvapení, z kterého budu mít radost. Nejspíš Ježíšek.

1. ledna 2005

Opět volal ten muž a znovu chtěl vědět mail, že si ho špatně napsal. Když ne Ježíšek, tak jsem se zeptala, s kým mluvím. To je překvapení, řekla tajemná bytost a zavěsila.“